

Občanský pohled na nutnost systémových změn

Ing. Jaroslav Plucar a kolektiv HzPD

Preambule

Autoři referátu jsou členy Hnutí za Přímou Demokracii, z.s. (HzPD), IČ: 26524864, www.hzpd.cz, které má tu čest být spolupořadatelem této vědecké konference. Náš pohled na problematiku dalšího vývoje společnosti není tedy vědecký, ale spíš občanský, který si vytváří své názory a postoje především na základě zdravého selského rozumu. Člověk je ale tvor chybující a v případech, kdy nemá k dispozici dostatek relevantních a pravdivých informací (což je dnes spíše pravidlem, než výjimkou), generuje zdravý selský rozum názory zjednodušené, až zavádějící. Máme zkrátka za to, že je čím dále tím nezbytnější konfrontovat názory zdravého selského rozumu s poznatky vědy, které jsou přece jen komplexnější, ověřenější a pravdivější.

Ani věda však není neomylná a je limitována okamžitou úrovní svého poznání. Stačí jen vzpomenout historiku z konce 18. století, kdy slavný Lavoisier a Francouzská akademie odmítly existenci meteoritů s tím, že „*kameny z nebe padati nemohou, neb tam žádné nejsou*“. Nepohnulo s nimi ani svědectví 300 osob, které roku 1790 viděly padat meteorický déšť nad obcí Barbotan v kraji Bordeaux. Na výpověď samotného starosty obce prý představitelé Akademie reagovali slovy: „*Je třeba politovati obec, jejíž představitel i v našem osvíceném století věří, že z oblohy padá kamení*“. Krátce na to Akademie dokonce vydala rozhodnutí, že se těmito případy už nebude zabývat. Teprve za 13 let (v roce 1803) celou záležitost znovu prozkoumal fyzik Jean-Baptiste Biot a celou záležitost uvedl na pravou míru. S trochou nadsázky můžeme říci, že tehdy našťestí skutečná věda zvítězila nad „*akademickou arogancí*“ (nemusí tomu tak ale být vždy). I věda by proto měla více konfrontovat své poznatky a teorie s poznatky zdravého selského rozumu a neusínat na vavřínech dosažených úspěchů.

Od „kauzy meteority“ už uplynulo více než 200 let. Za tu dobu se možnosti komunikace a „křížového poznání“ (nebo, chcete-li, interdisciplinárního přístupu) zmnohonásobily a zmnohonásobily se i finanční prostředky, které dnes společnost (oproti době před 200 lety) do vědy investuje. O to větší je důvod požadovat po vědě jako celku, aby plnila co nejlépe své hlavní poslání a zintenzivnila své úsilí při ***nepřetržitém hledání a ověřování pravdy a vytváření co nejpravdivějšího a co nejcelistvějšího obrazu světa.***

Současná realita je vysoce strukturovaná a my jsme si vědomi toho, že současnou krizi nelze vyřešit jen metodami zdravého selského rozumu. Věříme však, že i on má při hledání způsobů, jak krizi řešit, své nezastupitelné místo. Minimálně v tom, že vědě poskytne nezbytnou zpětnou vazbu. O nic víc, ale také o nic méně, se autoři v tomto referátu pokoušejí.

1. Je současná krize jen exces, který samovolně pomine, nebo se jedná o krizi systému?

Na tuto otázku existují v zásadě dvě odpovědi: první říká, že systém je v podstatě v pořádku a současné excesy (korupční aféry apod.) jsou způsobeny jen selháním konkrétních osob; druhá říká, že současný systém se dostal do systémové krize, protože kapitalismus a zastupitelská demokracie se za cca 250 let své existence vyčerpaly ze svých možností jak prospět lidstvu, zastaraly, byly „poraženy zevnitř“ a uzpůsobeny tak, že se staly nástrojem globální i regionální finanční oligarchie, místo toho, aby byly nástrojem uplatnění moci lidu.

My sdílíme názor druhý, k čemuž zde uvádíme tři argumenty; v textu referátu je dále rozvedeme:

- a) V politickém systému, realizovaném ve většině států jako soutěž politických stran, má lid moc „jen v den voleb“, a to jen „vybrat si“ z nabízených kandidujících stran. Po volbách nemá už lid možnost nic ovlivnit, i když zvolení zastupitelé (správnější by bylo říkat „zastupitelé jmenování vedením zvolených stran“) jednají v rozporu s vůlí voličů a v rozporu se svými volebními sliby. Současné volební mechanismy a mechanismy tvorby zákonů nejsou už podle našeho názoru demokratické, ale oligarchické. Není jistě náhodou, že více než 40% občanů k volbám zásadně nechodí a že dnes už zlidověl výrok Emy Goldmanové, že „*kdyby volby mohly něco změnit, dávno by je zakázali*“.
- b) V oblasti ekonomiky dochází k tomu, že systém, založený na neustálém zvyšování objemů výroby a zisků pro majitele firem (což nelze stupňovat donekonečna), vede jen k dalšímu zvyšování propastných rozdílů mezi nejbohatšími a nejchudšími, což v konečném důsledku vede k demotivaci normálních lidí, kteří na sobě přestávají pracovat, vzdělávat se a nesnaží se aktivně participovat na životě společnosti.
- c) V důsledku toho, co je uvedeno v bodech a) a b), pak lidé ztrácejí víru ve většinu morálních a mravních hodnot a ideálů. Bez velké nadsázky proto můžeme hovořit o hluboké krizi demokracie a o krizi euroatlantického myšlení jako celku.

Jsme totiž přesvědčeni, že po průmyslové revoluci, která začala před zhruba 250 lety a zásadním způsobem změnila nejen výrobní síly, ale i společenské uspořádání (od feudalismu k demokracii), se blíží další, ještě významnější revoluce, související s přechodem do postindustriální společnosti, která „zamíchá kartami“ daleko více, než revoluce průmyslová. Revoluce znamená především kvalitativní změnu a nemusí nutně probíhat násilným způsobem. Z historie však známe hlavně příklady násilných revolucí a záleží bez nadsázky na nás všech, jak se připravíme na tu, která přichází, a zda tato proběhne pokojným nebo násilným způsobem. V podrobnostech odkazujeme na knihu Milana Valacha: Svět na předělu ⁵⁾.

2. Je to, co dnes vidíme kolem sebe, opravdu ještě demokracie?

I na tento problém existují dva diametrálně odlišné krajní názory: první říká, že na světě nikdy žádná demokracie, hodná toho jména, nebyla – ve starém Řecku a Římě neměli volební právo ani otroci, ani ženy, a v dnes tolik vychvalovaném Švýcarsku s jeho polopřímou demokracií získaly ženy volební právo až v roce 1971 (v některých jeho kantonech až v r. 1990), v Portugalsku v r. 1976 a v Lichtenštejnsku v r. 1984.

Druhý názor naopak říká, že na světě **nikdy nic jiného než demokracie nebylo** – zemi přece vždycky vládli lidé, i když způsoby jejich vlády v průběhu dějin neskýtají vždy radostný obraz. Už naši prarodiče říkali, že „*vláda je taková nejhorší, jakou si ji lidé pustí k tělu*“ a známý je i Masarykův výrok, že „*Demokracie má své chyby, protože občané mají své chyby. Jaký pán, takový krám*“; tento Masarykův výrok pochází z doby první republiky, kdy Československo patřilo k nejvyspělejším světovým demokraciím.

Co nás naplňuje optimismem je nepřetržitý, dějinami se táhnoucí vývoj myšlení od starého Řecka směrem k myšlenkám humanity, svobody a rovnosti. Od raného středověku, kdy si lidé nechali vsugerovat myšlenku, že „králové nám vládnu proto, že jejich moc pochází od Boha“, se lidé postupně propracovali až k myšlence, že si budou vládnout sami na základě principů svobody, rovnosti a solidarity, jak byly poprvé vysloveny za velké francouzské revoluce. Dnes už tedy „právo vládnout“ (tj. „mandát“) neuděluje Bůh, ale oprávnění voliči.

Co bychom ale neměli přehlížet, jsou ty desítky a stovky milionů mrtvých, násilnosti a zvěrstva, která tento vývoj na jeho cestě provázely. Možná byly nutné k tomu, aby lidé pochopili, co je bude čekat, nebudou-li schopni se sami mezi sebou rozumně domluvit. Věřme, že dnes, po drastických

zkušenostech (zejména z obou světových válek) a po masovém rozšíření televize a internetu, už to majoritní většina lidí pochopila.

To, co vidíme kolem sebe, tedy nesporně nějaká forma demokracie je. Je ale současná forma dobrá, nebo špatná? Odpovídá současnému stavu vývoje společnosti a světa, nebo ne?

Ve většině zemí světa dodnes funguje model tzv. „zastupitelské demokracie“, který byl poprvé použit v USA koncem 18. století. Tehdy ani technicky nebylo možné realizovat vládu lidu jinak. Od té doby uplynulo 200 let a modely zastupitelské demokracie, užívané ve většině demokratických států, se od toho původního příliš neliší. Fungování jakéhokoliv modelu zastupitelské demokracie by mělo co nejvíce zohledňovat vůli lidu a promítat ji do praktických, denních rozhodnutí tak, aby se praktická rozhodnutí vlády, parlamentu, úřadů, soudů apod. co nejvíce blížila přáním a vůli většiny občanů, **aby tito měli oprávněný pocit, že vlády realizují jejich vůli a že na světě v zásadě existuje spravedlnost.** Že tomu dnes tak není, je snad zbytečné uvádět. Současný model zastupitelské demokracie považujeme proto za špatný a přežitý především z tohoto důvodu:

Občané, kteří jsou podle Ústavy ¹⁾ jediným zdrojem moci, uplatňují v praxi svoji moc tak, že si jednou za čtyři roky zvolí své poslance (defakto tedy své „zaměstnance“), kterým vloží na čtyři roky do rukou právně neomezenou moc „dělat si se státem co uznají za vhodné“. Představme si stát jako firmu, jejímiž spolumasovými jsou všichni občané, a která funguje takto: její zaměstnanci si sami určují svoji pracovní náplň i výši platu a stanovují formy odpovědnosti za výsledky své práce. A majitelé firmy (tj. občané) **nemají žádnou možnost a ani jediný právní instrument**, kterým by mohli v průběhu volebního období činnost svých zaměstnanců (tj. vlády a zvolených poslanců) jakkoliv ovlivnit. Občané přitom nesou za chybná rozhodnutí svých poslanců a vládních činitelů faktickou hmotnou odpovědnost – škody, způsobené jejich chybami i „takzvanými chybami“ se totiž hradí ze státního rozpočtu, tj. z daní občanů. Dnes už je veřejným tajemstvím, že se jedná ročně o částky v řádech stovek miliard Kč, které pak samozřejmě v rozpočtu chybí na úhradu nejnужnějších sociálních výdajů (starobní důchody, sociální podpora opuštěným dětem, zdravotně postiženým atd. atd.).

Takový systém vládnutí, který části poslanců (zejména těch „šikovnějších“) pochopitelně vyhovuje, je skrytě podepřen i zněním Ústavy ¹⁾ ČR. Posuďte sami: její článek 5 říká, že „*Politický systém je založen na svobodném a dobrovolném vzniku a volné soutěži politických stran ...*“. Občané tedy nevolí přímo poslance, ale volí politické strany. A **politické strany podle Ústavy ¹⁾ nejsou odpovědné ničemu a nikomu.**

Slib zvoleného poslance a senátora (článek 23) pak zní: "Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její Ústavu a zákony. Slibuji na svou čest, že svůj mandát budu vykonávat v zájmu všeho lidu a podle svého nejlepšího vědomí a svědomí". **Poslanci jsou tedy odpovědní jen svému svědomí, ničemu jinému.** V této souvislosti si nelze nevybavit dva citáty ²⁾ z mnoha, a to „Svědomí se vždy může vymluvit na rozkaz nebo na nějaký ideální účel, který světí prostředek“ (Egon Hostovský) a „Existují tak věrné ženy, že mají vždy výčitky svědomí, když svého muže podvádějí“ (Guy de Maupassant). Svědomí má totiž k dispozici jen jediný „trest“, který může „viníkovi“ uložit, a to jsou „výčitky“ (a ty se většinou dají vydržet, jde-li o „dobrou věc“).

S trochou nadsázky můžeme tedy říci, že poslanci musejí hlavně „vyjít“ s vedením své strany, aby byli vůbec zařazeni na kandidátku, a nesmí své konkrétní aktivity přehnat natolik, aby je proto samo vedení strany nevyhodnotilo jako „nezařaditelné“. To je vše, čím jsou fakticky při své činnosti omezeni.

Nelze se proto divit, že v takovém systému „kolektivní neodpovědnosti“ kvete klientelismus, korupce a další negativní jevy, jak se o nich píše např. ve Výroční zprávě BIS za rok 2014³⁾ nebo ve Výroční zprávě Finančního analytického útvaru Ministerstva financí⁴⁾. **Proto tvrdíme, že zastupitelská demokracie byla „poražena zevnitř“ a skutečná moc se nejen v ČR, ale i ve světě až v nezdravě vysoké míře přesunula do rukou finanční oligarchie a dalších majetných a vlivných skupin, včetně organizovaného zločinu (mafii).**

Domníváme se proto, že takový systém už snad ani demokratickým nazvat nelze, zejména zohledníme-li jeho praktické dopady do oblasti ekonomiky a práva, o čemž ještě bude dále řeč.

Za demokratický systém bychom považovali takový systém, kde je lid nejen zdrojem, ale i jediným oprávněným držitelem moci a má právo posledního slova ve všech záležitostech, bude-li chtít, např. prostřednictvím zákona o obecném referendu. Nejde o to, že by měl být zrušen parlament a všechny zákony schvalovány referendem – to by byl samozřejmě nesmysl. Jde o to, aby lid měl minimálně právo zrušit zákon, přijatý parlamentem, který je v rozporu s vůlí lidu, a to dříve, než tento nabude účinnosti. A dále aby lid měl právo odvolat politika, který jedná v rozporu s vůlí lidu a hrubým způsobem porušuje své volební sliby. Aby zkrátka parlament neměl více moci než lid a nemohl lidu diktovat svoji vůli, jak se to v současnosti, bohužel, někdy děje (viz třeba zákon o majetkovém vypořádání s církvemi).

3. Ekonomie a tržní hospodářství (kapitalismus)

Ekonomie je věda, která, zjednodušeně řečeno, řeší především otázky efektivní alokace zdrojů a jejich alternativní využívání. Existuje sice celá řada ekonomických škol, prakticky však dodnes ve světě převažuje a praktické myšlení nejvíce ovlivňuje ekonomický liberalismus a na něj navazující školy (monetarismus apod.). Za jeho zakladatele je považován Adam Smith (1723–1790). Ekonomický liberalismus lze stručně charakterizovat tak, že vyznává zásadu „laissez-faire“, tj. „nechte věcem volný průběh“. V zásadě říká, že hospodářskému dění má být ponechána volnost a stát do něj má zasahovat co nejméně. Má se omezit na roli garanta bezpečí, majetku a tvůrce a arbitra pravidel, jejichž dodržování má od ekonomických subjektů vymáhat.

Produktem ekonomického liberalismu je kapitalismus jako ekonomický systém, v němž jsou výrobní prostředky v soukromém vlastnictví a jsou provozovány za účelem dosažení zisku; ceny zboží i práce jsou určovány prostřednictvím volného trhu nabídkou a poptávkou. Ať už si o ekonomickém liberalismu myslíme cokoliv, nemůžeme popřít, že za posledních 200 let se i jeho zásluhou život lidí z materiálního hlediska posunul na nesrovnatelně vyšší úroveň (kvalita bydlení, lékařské a sociální péče atd. atd.). Příčina je prostá: tím, že liberalismus uvolnil společenské sevření ekonomiky (cechovní a jiná omezení), vytvořil prostor pro uplatnění tvůrčích schopností obyčejných lidí a jejich podnikavost. Že se na tom „přiživila“ i spousta podnikavců a příživníků, kteří nerespektují ani elementární zásady fair play, to už je jiná otázka.

Paradigmatem kapitalistického podniku je **„provozování výrobních prostředků za účelem dosažení zisku“**. Podle našeho názoru je ale právě toto obecně uznávané paradigma „autodestrukčním prvkem“ současného kapitalismu. A ten už hrozí „výbuchem“, protože **objemy výroby zboží a služeb (tj. HDP) a z něho plynoucího zisku nelze stupňovat donekonečna**. Tržní mechanismy k tomu ale podnikatele nutí. Posudte sami:

Říká se, že jediným cílem podnikatelů je maximalizovat zisk firem, které vlastní. To není zcela přesné. Převážná většina podnikatelů se především snaží vybudovat firmu s dlouhodobě stabilizovaným postavením na trhu, která nabízí zboží nebo služby za přiměřené ceny s přiměřeným, nepřemrštěným ziskem (vědí, že nastaví-li přemrštěné ceny, přetáhne jim zákazníky konkurence). Jde

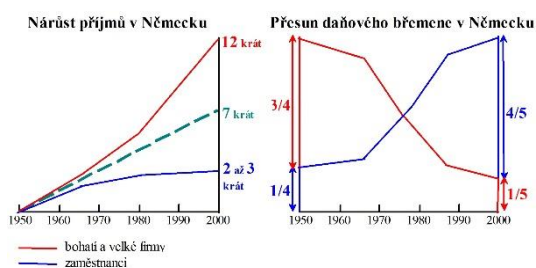
jim totiž o to, aby jejich firma živila dlouhodobě nejen je samotné, ale (pokud možno) i jejich děti, budou-li chtít v podnikání pokračovat; podnikají většinou fair play, aniž by k tomu byli nuceni zákonem. To ovšem platí jen pro „nižší patra“ podnikání.

Ve „vyšších patrech“ podnikání je už morálka trochu jiná. Zde už se jen málo hledí na fair play a více se uplatňuje zásada, že účel světí prostředky. Bohaté firmy a korporace mají např. možnost využít svých disponibilních finančních prostředků k ovlivňování politických procesů nebo tvorby zákonů pomocí lobbování, a také to dělají. V médiích USA jsou např. veřejně přetřásáni „zbrojní senátoři“, „ropní senátoři“ apod. Naše „stydlivá“ média zatím tento problém neřeší. Má to svoji logiku – když možnost lobbovat, kterou systém nesporně poskytuje, nevyužiji já, využije ji konkurence. Ta tím získá finanční výhody, díky kterým mně nakonec „vyštípá z trhu“ a moje firma zkrachuje. Není proto divu, že bohaté firmy využívají všech zákonných možností k tomu, aby svůj zisk navýšily, většinou na úkor svých zaměstnanců nebo státního rozpočtu.

Snad nejtypičtějším příkladem, jak bohaté firmy využívají (či spíše zneužívají) naznačených možností, jsou daňové ráje, které si vylobovaly. Jen pro ilustraci: daň z příjmu právnických osob („DPPO“) v ČR je 19% z ročního zisku, zatímco např. v Belize je to 0%. Zřídit si v Belize společnost je to nejlehčí – specializované firmy vám ji zřídí „na klíč“⁶⁾. Není to ale levné a vyplatí se to jen firmám, které ročně zdaňují více než 10 milionů Kč zisku (cena 37.900,- Kč, uvedená v nabídce⁶⁾, postačí jen „na kolky“; musíte k ní ještě připočítat náklady na provoz firmy, tj. nájemné za kancelář, plat řediteli apod.). Řemeslníci a malé firmy tedy mají smůlu.

Z ČR už v daňových rájích působí více než 12 500 firem. Spodní odhad toho, co ročně unikne státu na daních tedy je podle⁷⁾: 19% z 10 mil. Kč zisku = 1,9 mil. Kč DPPO na jednu firmu. 12 500 firem × 1,9 mil. Kč DPPO = 23.750.000.000,- Kč, tj. **23,75 miliardy korun**. Z čeho ale žijí země daňových rájů, např. Belize, přestože mají nulové daně? Řekneme jen stručně, že částečně z našich 23,75 miliard. Ale nejen z našich – jen pro ilustraci uvádíme, že v Belize je registrováno cca 100 tisíc společností (viz⁶⁾ – a to je Belize jen malá zemička, která má cca 300 tisíc obyvatel), zatímco v ČR je celkem registrováno jen 300 tisíc právnických osob.

O destrukčních dopadech, které má „tento způsob podnikání“ na společnost a ekonomiku, pojednává kniha Jana Kellera: Tři sociální světy⁸⁾ a na ni navazující přednáška Arogance financí⁹⁾. V úvodu přednášky⁹⁾ prezentuje prof. Keller graf, který ukazuje vývoj příjmů a daní v Německu od r. 1950 do roku 2000:

V levé části grafu je zobrazen nárůst příjmů v Německu od roku 1950 do roku 2000. Za tu dobu průměrný Němec zbohatl sedmkrát (je to „virtuální údaj“, vypočtený tak, že v každém roce byl HDP podělen počtem Němců). Cca 90% Němců ekonomicky aktivních bylo a je v pracovním poměru (zaměstnanci) a tito lidé zbohatli během 50 let zhruba dvakrát až třikrát. Nejbohatší příjmové kategorie a velké firmy zbohatly během téže doby dvanáctkrát (průměr je tedy 7).

V pravé části grafu je zobrazeno, jak se během těchže 50 let přesunulo daňové břemeno. Zatímco v roce 1950 zaplatili zaměstnanci jen 1/4 všech vybraných daní v Německu (bohatí uhradili zbylé 3/4 daní), pak v roce 2000 už zaměstnanci ze svých stagnujících příjmů (stagnují už od počátku osmdesátých let) zaplatili 4/5 daní a bohatí uhradili jen zbylou 1/5 (v ostatních zemích světa – zejména těch nejbohatších – je trend v zásadě obdobný).

A není to jediný způsob, jakým si „bohatí“ vylepšují svou „finanční bilanci“ na úkor „chudých“. Z dalších uvádí prof. Keller v ⁸⁾ a ⁹⁾ zejména tzv. „prekarizaci práce“. Co to vlastně je? Je to tendence zejména velkých firem nahrazovat plnohodnotnou, kvalifikovanou (a tudíž drahou) práci prací neplnohodnotnou, a tudíž levnější. Prakticky řečeno, místo stabilních, kvalifikovaných, dobře placených zaměstnanců s plným sociálním zabezpečením najímat zaměstnance méně kvalifikované (tudíž levnější), a to většinou jen na částečný nebo krátkodobý úvazek bez plného sociálního zabezpečení. Zjevně si vzali příklad z Henryho Forda a jeho pásové výroby ¹⁰⁾. V roce 1912 byl ještě jeho automobil T (Lízinka) vyráběn a montován manuálně, kvalifikovanými a dobře placenými automechaniky, a byl prodáván za 600,- \$. 7. října 1913 byla spuštěna výrobní linka (pás), která už využívala i nekvalifikované (levné) pracovní síly, a cena vozu během čtyř let klesla na 360,- \$.

Ale buďme k bohatým alespoň trochu spravedliví: i oni musí obstát v konkurenci na trhu a fakticky jediná reálná cesta, jak uspět, spočívá jednak v tlaku na neustálé zvyšování objemu výroby (a tím i zisku), ale hlavně v tom, že své produkty nabídnou za nižší ceny, než konkurence. Proto ten tlak ze strany vedení zejména velkých korporací na neustálé snižování všech nákladových položek, zejména nákladů na nákup pracovní síly na trhu. V současnosti nahrávají tomuto trendu dva faktory: prvním je automatizace administrativních prací pomocí počítačů a druhým je postupné masové zavádění robotů do výroby; obojí znamená, že na trhu je možno nakoupit menší počet pracovních sil, a tím snížit náklady na mzdy.

Nechceme se zde pouštět do diskuze o tom, zda takové počínání bohatých je nebo není morální a etické. Chceme ale diskutovat to, že **takový způsob podnikání je z ekonomického hlediska dlouhodobě neudržitelný**. K tomu uvádíme následující: jedním z drakonických sociálních dopadů prekarizace práce je postupná likvidace středních vrstev a jejich „odsun“ do nižších pater společnosti, jak uvádí prof. Keller v ⁸⁾. Právě střední vrstvy až dosud platily největší část z těch výše zmíněných 4/5 daní do státního rozpočtu (za střední vrstvy jsou obecně považováni lidé, kteří se svého postavení dopracovali především díky vzdělání, tj. kvalifikovaní dělníci, odborníci včetně vysokoškolských a tzv. drobná buržoazie, tj. převážně živnostníci a majitelé malých firem).

Státní rozpočet ale tyto daně nezbytně potřebuje – uveďme příklad: plánované výdaje státního rozpočtu ČR na rok 2015 tvoří cca 1 200 mld. Kč a z toho téměř 60%, tj. 668 mld. Kč, tvoří tzv. mandatorní výdaje, dané zákonem, což jsou ze značné části starobní důchody a nezbytné sociální dávky, které není možno přestat platit. Z čeho je ale bude stát platit, když příjmy státního rozpočtu od středních vrstev v důsledku jejich odsunu do nižších pater společnosti výrazně poklesnou a personální počítače a roboty daně samozřejmě platit nebudou?

Zde už „kosmetické zásahy“ (prodloužení odchodu do starobního důchodu, snížení starobních důchodů, omezení sociálních dávek apod.) podle našeho názoru nic nevyřeší – zde je nutná zásadní změna paradigmatu kapitalistického podniku a nový pohled na ekonomiku a fungování státu jako celek. Dnes už existuje celá řada seriózních vědeckých prací pojednávajících mj. o tom, že samovolný návrat do předkrizového stádia je prostě nepředstavitelný – za všechny uvádíme jen knihu Ilony Švihlíkové: Globalizace & krize ¹¹⁾.

Mají-li se vady kapitalistického podnikání odstranit opravdu systémově, je nutné zásadně změnit paradigma kapitalistického podniku (jak je zmíněno v úvodu této kapitoly) z „provozování výrobních prostředků za účelem dosažení zisku“ na „**provozování výrobních prostředků za účelem uspokojování společenských potřeb**“ a důsledky promítnout jak do ekonomických pravidel, tak zejména do legislativy a práva. Změna paradigmatu vůbec není tak složitá, jak uvádíme dále zejména v kapitole 4.

Pro úplnost musíme ještě dodat, že za základ hmotného fungování společnosti i nadále považujeme tržní mechanismus, v němž zboží a služby jsou produkovány „kapitalistickými podniky“ a směňovány na trhu. Za „kapitalistický podnik“ považujeme prostě podnik, který musí mít vlastní kapitál, který použije k výrobě svojí produkce, nebo jiná aktiva, díky kterým na výrobu dostane úvěr. To je vše. Za hlavní problém současnosti považujeme totiž to, že v roli „tvůrce a arbitra pravidel, jejichž dodržování má od ekonomických subjektů vymáhat“ **selhal stát podle našeho názoru přímo žalostně** (tuto roli státu přisoudil ekonomický liberalismus, ne my !!!, jak je uvedeno hned v úvodu této kapitoly). Selhal zejména v tom, že nebyl schopen zajistit rovnocenné podmínky k podnikání pro malé i velké subjekty a preferuje (byť i skrytými formami) ty velké a bohaté.

4. Podniky vlastněné zaměstnanci, aneb ekonomická demokracie

Jak prakticky změnit paradigma, to není třeba vymýšlet (je to už dávno vymyšleno). A není třeba to ani experimentálně ověřovat – ve světě už to dokonce funguje od konce 19-tého století. Je to ale stále na okraji veřejného zájmu, protože těm, kteří vyznávají neoliberalní pojetí kapitalismu, se to zkrátka nehodí do krámu.

Jedním z příkladů, jak lze provozovat výrobní podniky za účelem uspokojování společenských potřeb (ne jen zisku) jsou výrobní družstva. Neplette si je, prosím, s družstvy v ČR, i když i zde se blýská na lepší časy. Myšlenka **družstevnictví jako společného podnikání** byla totiž v ČR po roce 1948 doslova zmrzačena a propagátorům družstev je ještě dnes předhazováno, že „chtějí jen všechno znárodnit a lidi nahnat do JZD“.

Co je na myšlence družstevnictví tak převratného? To, že se jedná o podniky, které majoritně vlastní jejich zaměstnanci a ne akcionáři (ať už anonymní, nebo neanonymní), kteří často „sídlí na opačném konci světa“. Družstva jsou řízena demokraticky: jeden zaměstnanec (majitel) – jeden hlas (proto „ekonomická demokracie“). Srovnání družstevního podniku ve srovnání s běžným kapitalistickým vykazuje tři významné rozdíly:

- a) Významně vyšší produktivitu práce (jak uvádějí např. J. Vanek ve ¹²⁾ a C. Rosen ve ¹³⁾), někdy až o 50% i více. Je to logické – jsou-li zaměstnanci zároveň majiteli, tak už si ohlídky, aby se v jejich podniku vyrábělo efektivně a aby nebyl „rozkrádán zevnitř“. Vyšší produktivita znamená automaticky větší zisk a tím i větší odvod daní do státní pokladny ve srovnání s běžným kapitalistickým podnikem.
- b) Eliminace nezaměstnanosti v případě krizí. C. Rosen v ¹³⁾ např. uvádí, že v krizovém roce 2010 bylo v USA z běžných kapitalistických firem propuštěno 12,1% zaměstnanců, zatímco z firem majoritně vlastněných zaměstnanci jen 2,6%, což pro stát znamená významně nižší objem podpor v nezaměstnanosti.
- c) Šetrnost k životnímu prostředí – je to logické; žije-li většina majitelů v místě působení podniku, nenechá si prostředí, kde žije, zaneřádit; majitelům, kteří žijí třeba na opačném konci světa, je to pochopitelně srdečně jedno. To samozřejmě znamená významné snížení nákladů na likvidaci ekologických zátěží ze strany státu.

Pro družstevní podniky by tedy neměl být problém zvítězit v konkurenci s běžnými kapitalistickými podniky. A ony už vítězí. Příkladem může být např. družstevní hnutí v jižní Americe, kde zaměstnanci převzali do svého vlastnictví (zákonným způsobem!) řadu krachujících podniků a zajistili tak jejich další existenci. Opět je to jednoduché – pokud podniky vyplácejí jen mzdy zaměstnancům-majitelům a nejsou nuceny vyplácet dividendy „zámořským akcionářům“, vrátí se zpět mezi konkurenceschopné podniky.

Družstva mají celosvětově už dlouhou tradici od konce 19-tého století. V současné době sdružují více než 250 milionů členů a jsou sdružena v ICA – International Co-operative Alliance – viz ¹⁶⁾. Teoretické základy tzv. participativní ekonomie (na jejímž základě defakto družstva fungují) vytvořil

prof. Jaroslav Vanek ¹²⁾, český rodák, který prakticky celý svůj aktivní život strávil na Cornellově univerzitě (Ithaca, stát New York, USA), kde působil jako profesor ekonomie. Působil rovněž jako poradce při aplikaci participativní ekonomie v praxi.

Hvězdou a doslova „hospodářským zázrakem“ nejen v oblasti družstevnictví se stala **Mondragon-corporation** ¹⁴⁾, tj. Mondragonská družstevní korporace.

Základy k ní položil v roce 1956 kněz José Maria Arizmendiarrreta (1915-1976) tím, že v malém Baskickém městečku Mondragon (sužovaném tehdy vysokou nezaměstnaností) sjednotil osadníky a prostě s nimi založil výrobní družstvo na výrobu a renovaci topných těles. Díky důslednému dodržování družstevních principů vyrostla za 50 let z malého družstva Mondragonská družstevní korporace, která je dnes největší ekonomickou skupinou v Baskicku. Tvoří ji 103 družstev, 122 výrobních závodů, 8 nadací, 1 podílová společnost, 10 podpůrných subjektů a 13 mezinárodních servisních společností. Se svými 74 tisíci zaměstnanci dosahuje tržeb 12,6 miliardy euro ročně. Finanční zázemí jí poskytuje vlastní banka Caja Laboral, která je rovněž součástí družstevní korporace.

Rada vlády ČR pro udržitelný rozvoj uspořádala dne 14. října 2014 seminář „Jak podpořit podnikání v ČR pomocí finanční spoluúčasti zaměstnanců? – inspirace jménem Mondragon“ ¹⁵⁾. Jako jeden z hlavních řečníků vystoupil i Juan Manuel Sinde z Mondragonské družstevní korporace. V ¹⁵⁾ v části „Případová studie: Mondragon“ informuje mj. o tom, jak vypadá teď v korporaci „sociálně-etický kapitalismus“ v praxi. Hlavní důraz je kladen na udržení pracovních míst – s trochou nadsázky řečeno, zaměstnancům (a majitelům) družstev korporace ani v nejhroších letech kolem finanční krize 2008 nehrozilo riziko „vyhození na dlažbu“.

Uvidíme, zda zůstane (jako už tolikrát) zase jen u sborníku ze semináře, nebo zda politici pochopí, kolik výdajů ze státního rozpočtu by mohli ušetřit díky tomu, co je uvedeno výše v bodech a) až c).

5. Ne zcela funkční legislativa a právo

Psané zákony jsou jedním z velkých vynálezů lidstva, bez nichž by život v civilizované společnosti nebyl prostě možný. Psané zákony představují pro civilizovanou společnost jakási „pravidla hry“, obdobně, jako třeba ve fotbale. Tak jako bez dobrých pravidel nelze hrát dobrý fotbal nelze bez dobrých zákonů zajistit ve společnosti spravedlnost pro všechny. **A kde není spravedlnost, tam společnost skomírá.**

Proto bývalý ústavní soudce prof. Vojtěch Cepl v závěru jednoho ze svých posledních televizních vystoupení občanům vzkázal ¹⁷⁾: „**non sub hominem, sed sub legem**“, což zhruba znamená „nechceme žít pod vládou jiných lidí, ale pod vládou práva a řádu“.

Právo a řád tvoří a schvalují námi zvolení poslanci. Ti však zvolením získávají moc, a moc, jak známo, korumpuje. I to může být jedním z důvodů, proč systém zákonů, který poslanci za 23 let od vzniku ČR vytvořili, nelze rozhodně označit za dobrý. Zákony jsou formulovány těžkopádně a nejednoznačně, takže se v nich občas nevyznají ani sami právníci, a stává se, že dva různé soudy rozhodnou v obdobných kauzách každý jinak. Málomocný právník si proto dnes troufne jít do významnějšího sporu, aniž by měl oporu v judikátu. Judikátem je zde míněno rozhodnutí nejvyššího soudu, které je závazné pro všechny soudy nižších stupňů.

Co si má za této situace počít normální občan – neprávnik, když platí, že „**neznalost zákona neomlouvá**“? Normální občan pak vnímá jako nespravedlnost, je-li „odsouzen“, i když se poctivě snažil chovat podle zákona. Nelze se proto divit, že úcta a respekt k zákonu v naší zemi upadá.

Zajímavým příspěvkem k tomuto názoru je i přednáška prof. Petra Piňhy¹⁸⁾, probošta Kolegiální kapituly Všechny svatých na Pražském hradě, kterou přednesl na konferenci „Společnost, právo a politika“, pořádané společně filosofickou fakultou Univerzity Karlovy a Nejvyšším soudem ČR dne 6. května 2014. Ve své přednášce hodnotí stav a fungování moci zákonodárné, soudní a výkonné pohledem neoborníka a pohledem obyčejných lidí, z jejichž názorů vychází. Komentuje zde zejména chyby rozumu a slušnosti, ke kterým v této oblasti dochází až příliš často. Závěr přednášky je natolik tristní, že se vyplatí ho zde ocitovat: „... *byl bych rád, kdybyste tento příspěvek neodložili jako sled banalit, ale zamysleli se ani ne tak nad tím, kde nasadit páku, ale kde nasadit svůj hlas dřív, než nám ústavní kutilové a právní kejklíři vydláždí cestu k totalitní oligarchii za nadšeného potlesku přívrženců celoevropské kultury dutolebých pistolníků. Děkuji vám za pozornost, za případné zamyšlení pak daleko víc*“. I my jsme toho názoru, že je opravdu nejvyšší čas, aby se právní věda zamyslela nad tím, jak současnou nepřehlednou spleť zákonů nahradit zákony jednoduchými, jasně formulovanými, které by nebylo možno „ohýbat“ často i proti záměrům zákonodárců.

O tom, kam až mohou zemi zavést nejasně a nejednoznačně formulované zákony, vypovídá jasně kauza pašování lehkých topných olejů z poloviny devadesátých let. Kromě daňových úniků, odhadovaných řádově na cca 300 mld. Kč, byla v této kauze i řada mrtvých, jejichž vraždy zůstaly z převážné většiny neobjasněny a nepotrestány, stejně jako nebyli odhaleni a potrestáni hlavní organizátoři daňových úniků – postiženy byly jen malé ryby. V podrobnostech odkazujeme na knihu poslankyně Jany Lorencové – Krvavé oleje s podtitulem Můj přítel vrah¹⁹⁾. Paralelně s pašováním LTO probíhalo bez většího zájmu od poloviny 90-tých let pašování technického lihu (z něhož byl pak „vyráběn“ konzumní alkohol), které mělo za následek rovněž miliardové daňové úniky. Tato kauza byla však šetřena až po vypuknutí metanolové aféry koncem roku 2012 s jejími desítkami mrtvých a dalšími desítkami těžce zdravotně postižených (oslepnutí).

Nemáme dostatek odborných právních znalostí, abychom se mohli fundovaně vyjádřit ke konkrétním změnám legislativy, které budou nutné v souvislosti s tím, co jsme uvedli v kapitolách 2 až 4 tohoto referátu. Z občanského pohledu jsme ale přesvědčeni, že žádoucí by bylo provedení minimálně tří změn v legislativě ČR:

1. Změna ústavy a volebního systému v tom smyslu, aby volby nebyly soutěží politických stran, ale soutěží osobností, odpovědných svým voličům a svými voliči odvolatelných. Tím by se odstranil systém „kolektivní neodpovědnosti“, jemuž dnes vděčíme za řadu korupčních afér a dalších nepravostí.
2. Zavedení pravidla, že zisk musí být zdaněn tam, kde byl vytvořen (eliminace daňových rájů). Námitka, že by investoři odešli, neobstojí. Výrobní provozy by si s sebou těžko odvezli.
3. Zavedení osobní odpovědnosti majitelů firem – když mohou celým majetkem ručit živnostníci, proč by neměli i majitelé firem, kteří mají ve firmě právo konečného rozhodnutí? Za současného stavu jsou osobně odpovědní jen vrcholoví manažeři, kteří ale např. majitelům akciové společnosti poručit nemohou.

6. Totalita peněz

Vynález peněz je snad největším vynálezem lidstva vůbec, který nastartoval masivní rozvoj výroby, obchodu a směny. Představa směňování zboží a služeb bez peněz je v současné, vysoce specializované společnosti, prostě nepředstavitelná. Kromě toho, že peníze slouží jako prostředek směny, mají ještě další funkci jako prostředek dočasného uchování hodnoty. To když si spořím peníze, které mám a momentálně za ně nepotřebuji nic koupit, např. na nákup rodinného domku. Z toho vyrostla zejména ve druhé polovině 19-tého století síť komerčních bank, které tyto „dočasně nepotřebné“ peníze shromažďovaly a umožnily tak vytvoření úvěrového trhu, bez něhož by nebyl možný prudký rozvoj průmyslu na rozhraní 19-tého a 20-tého století. Banky pomohly střadatelům

zhodnocovat jejich úspory tím, že jim jejich vklady úročily. Od svých dlužníků, kterým poskytly úvěr, pak požadovaly úroky vyšší, které pokryly jak úroky, poskytnuté bankou střadatelům, tak i provozní náklady banky a její přiměřený zisk. Až potud to bylo v pořádku a nebylo to v rozporu se zájmy společnosti.

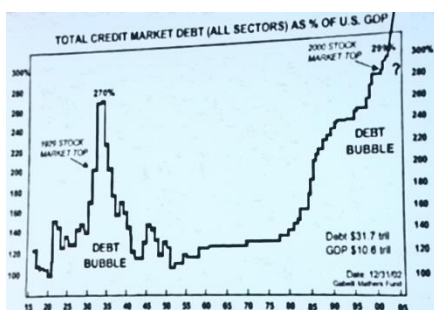
V průběhu 20-tého století se však řada věcí změnila. Především to, že banky se z produktivních pomocníků průmyslu „posunuly“ do role „vládců průmyslu“. Prof. Keller v ⁸⁾ na str. 35 uvádí, že „*Finančnictví si v této zemi (míněny USA) podřídl ostatní domény ekonomického života a učinilo z nich pouhé součásti svého vlastního obslužného sektoru*“. S trochou nadsázky řečeno si finančnictví podřídl nejen ekonomiku, ale i politiku a to nejen v USA. Jak se to mohlo stát?

Amschel Meyer Rothschild už kdysi (koncem 18-tého století) řekl: „*mohu-li tisknout peníze, nezajímá mně, kdo tvoří zákony*“. Naplnění této myšlenky se však dočkali až jeho potomci, protože teprve 23.12.1913 podepsal tehdejší president USA Woodrow Wilson Zákon o federálních rezervách. Tímto zákonem byl zřízen Federální rezervní systém (zkratka FED), který získal od vlády USA pověření tisknout peníze (US\$) a poskytovat je americké vládě a dalším subjektům (komerčním bankám, korporacím apod.) na úvěr. Zde je třeba zdůraznit, že FED není státní instituce, ale **soukromá banka**. Rovněž je třeba uvést, že US\$ je hlavní světovou rezervní měnou, do níž státy i firmy ukládají své směnné rezervy, zejména své exportní přebytky, což se dnes týká hlavně Číny, Německa a dalších zemí, které více vyváží, než dovážejí.

FED je považován za kontroverzní instituci právě proto, že je to soukromá banka. A to navzdory tomu, že její Radu guvernérů jmenuje president USA. Její kritici argumentují zejména tím, že FED nebyl od roku 1950 do roku 2011 auditován a jeho činnost ve zmíněných letech rozhodně nebyla transparentní.

Zajímavým příspěvkem, který vypovídá o praktikách FED-u a finanční sféry vůbec, je přednáška Andrease Clause: Fyzická ekonomika kontra globalizace a finance ²⁰⁾. Jsme si vědomi kontroverznosti této přednášky, která obsahuje řadu sporných pasáží a závěrů, s nimiž se autoři tohoto referátu nemohou ztotožnit. Máme nicméně za to, že obsahuje řadu cenných informací, které lze jinde jen těžko získat.

První z nich se týká vztahu objemu peněz v oběhu a HDP. Z pohledu normálního člověka bychom očekávali, že na světě bude jen o malinko víc peněz, než kolik existuje zboží; aby měl zkrátka člověk jistotu, že si za své reálné peníze bude moci něco reálného koupit. Státy a jejich emisní banky by pak měly dohlížet na to, aby tento stav zůstal zachován. V realitě se ale děje něco docela jiného, což demonstruje graf uváděný A. Claussem.

V tomto grafu jsou na ose x uvedeny roky 1915 až 2005 po pěti letech. Na ose y je pak uveden poměr peněz v oběhu a HDP v procentech od 100 do 300%. V době světové hospodářské krize v letech 1932 a 33 v USA „vystřelil“ až na 270% a po jejím odeznění opět klesl na (+-) 130%. Zde se udržel zhruba do roku 1980. Poté začal opět prudce růst až na cca 550% v roce 2007, kdy se „provalila“ hypotéční krize v USA. Ta plynule přerostla ve světovou finanční krizi, která dodnes zcela neodezněla. Podle ²¹⁾ byl v květnu 2015 poměr peněz v oběhu (v článku jsou uvedeny jako „dluhy“) k HDP 286%. Poznámka autorů: peníze musí být nejdříve vytištěny a pak je banka musí někomu půjčit, aby je tento uvedl do oběhu – proto jsou často označovány pojmem „dluh“ (debt).

To prakticky znamená, že mezi bankami kolovaly a kolují i „fiktivní peníze“, za které si nelze koupit reálné zboží nebo služby. Jak se ale mohlo stát, že po roce 1933 poměr peněz v oběhu a HDP tak prudce klesl? A. Clausus k tomu uvádí, že v letech 1932 a 33 zkrachovalo jen v USA 16 000 bank a reálné peníze střadatelů, které v nich tito měli uloženy, se prostě „vypařily“. Takže i když v letech hospodářské krize 1932 a 33 došlo k velkému propadu HDP, tak úbytek peněz v oběhu (díky jejich „vypaření“) byl mnohem větší.

Metody finanční sféry v mnohém připomínají v Česku tak populární „letadla“ z 90-tých let. Příkladem může být už zmíněná hypotéční krize. Vznikla (stručně řečeno) tak, že americké banky poskytovaly hypotéční úvěry zcela nekriticky i majitelům nemovitostí, u nichž bylo zcela jasné, že je nikdy nebudou moci splatit. Takto poskytnuté úvěry pak prodaly s přiměřeným ziskem jako „finanční produkt“ dalším bankám, čímž se zbavily rizika, že jim dlužníci nebudou úvěry splácet a jejich banka zkrachuje. Toto riziko přenesly na banky, které takové „finanční produkty“ koupily. Tyto banky je pak prodávaly dál a dál, takže vznikla doslova nepřehledná síť pohledávek a závazků. Letadlo se „zřítlo“ až tehdy, kdy větší počet prvotních dlužníků už nebyl schopen splácet. Ti, kteří s „letadlem“ začali, měli už své zisky spolehlivě „uklizeny“. Ostatní splakali nad výdělkem.

Kdo zaplatil důsledky hypotéční krize a proč došlo k poklesu poměru peněz v oběhu a HDP z 550% v roce 2007 na 286% v roce 2015? Kde se v tomto případě „vypařily“ peníze? Částečně ve státních rozpočtech, když státy zachraňovaly problémové banky masivními finančními injekcemi a dále ve zkrachovalých bankách. Zajímavý příklad zkrachovalé Lehman Brother's uvádí A. Clauss; byla to jedna z důležitých investičních bank (její vlastníci byli rovněž vlastníky FED-u) a až po jejím krachu vyšlo najevo, že nejvíc jejích vkladatelů pocházelo z Evropy. Hazardní zacházení této americké banky s penězi proto zaplatila ze značné části Evropa.

Autorům tohoto referátu nejde o to vyřešit problémy celého světa – nemají pro to ostatně ani odbornou kvalifikaci. Nikdo z nás nepracuje ani nepracoval jako finanční poradce, tak jako pan Andreas Clauss. Šlo nám jen o to poukázat na bezskrupulózní postupy, které se ve finančnictví používají, a které mají dopad i na ČR. Minimálně v tom, že spolu s dalšími faktory mají svůj podíl na výši veřejného dluhu v ČR, který v roce 2015 dosáhl 1 860 miliard Kč, což je cca 177 tis. Kč na jednoho obyvatele.

My chceme upozornit hlavně na to, že právě pomocí takových bezskrupulózních metod finanční sféry bohatí stále více bohatnou, chudí stále více chudnou a peněz na sociální zabezpečení nejpotřebnějších stále více ubývá, jak už jsme na to poukázali v kapitole 3. To, co je v kapitole 3 uvedeno, není tedy náhodný excés, ale systematický trend. V podrobnostech odkazujeme opět na prof. Kellera v ⁸⁾ na strany 35 až 40.

Důsledkem takového bezskrupulózního přístupu finanční sféry je sociální nejistota, kdy i člověk, který je ještě dnes dobře situovaný, neví dne, ani hodiny, kdy v důsledku nepředvídané události (vážná nemoc, vážný úraz, atak podvodníků atd. atd., ale hlavně ztráta zaměstnání) přijde doslova o všecko. Tento jev nazýváme **totalitou peněz**, která je snad ještě horší než ta, která tady byla před rokem 1989. S tehdejšími vládci bylo ještě možné diskutovat, i když jen ve velmi omezené míře. S penězi nelze diskutovat vůbec.

7. Problém médií – informují, nebo dezinformují?

V této kapitole je opíráme hlavně o knihu Roberta W. McChesneyho: Problém médií ²²⁾. Shodně s Noamem Chomským se domníváme, že tuto knihu by si měl přečíst každý, komu opravdu jde o svobodu, demokracii a lidská práva. Kniha sice rozebírá problémy americké žurnalistiky, ale ty jako by těm našim z oka vypadly.

Ještě v 19-tém století existovaly v USA stovky a tisíce periodik, vlastněných většinou politickými stranami nebo skupinami, jejichž názory otevřeně hlásaly. Nebyla-li některá skupina občanů spokojena, mohla si bez větších problémů založit periodikum vlastní. S trochou nadsázky lze říci, že tehdy v oblasti informací opravdu existoval svobodný trh názorů, chráněný prvním dodatkem americké ústavy (svoboda tisku).

V průběhu 20-tého století už ale v žurnalistice nastoupil jiný trend. S tím, jak přibývala populace a zejména jak dramaticky vzrostl objem reklamy, která se ukázala jako hlavní zdroj příjmů periodik, převládla komerčnost a periodika se změnila z prostředku k šíření politických názorů na prostředek k dosažení zisku. V souvislosti s tím převládla představa, že žurnalistika by měla být politicky neutrální, nestranná, profesionální a hlavně, objektivní – viz str. 9 v ²²⁾. Rozhlas a televize, které přibýly ve 20-tém století, vykazují shodné rysy. Počet periodik (a vysíláčů) se výrazně snížil, protože malí vydavatelé neobstáli z finančních důvodů v konkurenci, a změnili se i majitelé médií – z politických stran na soukromé majitele a korporace. Potud McChesney.

A jak jsme na tom dnes? Média se stále prohlašují za „hlídacího psa demokracie“ a řada lidí dosud věří tomu, že tím hlídacím psem ještě jsou. Je tomu ale opravdu tak?

Od hlídacího psa demokracie bychom očekávali, že bude mít vlastní názor (i když občas špatný) na to, co ještě demokratické je a co už není. Že zkrátka ke každému důležitému problému zaujme své vlastní stanovisko. Bohužel jsou ale nenávratně pryč časy českého spisovatele a politického komentátora Ferdinanda Peroutky, amerického filozofa a politického komentátora Waltera Lippmanna a mnoha dalších, kteří v mainstreamových médiích působili zhruba do poloviny 20-tého století.

Dnes z médií jejich vlastní názory téměř vymizely a převažuje tendence „neodradit čtenáře (a posluchače) a hlavně – neodradit inzerenty (kteří jim poskytují kýžený zisk) zveřejňováním názorů, které by je mohly popudit“. Nejúčinnějším prostředkem k dosažení tohoto cíle je autocenzura u lidí, odpovědných za výběr zpráv, které budou zveřejněny. Ta už existovala i v (pseudo)socialistickém Československu. Soudruh Husák už v 70-tých letech minulého století říkával, že cenzury není třeba – zodpovědní šéfredaktoři sami přece musí nejlíp vědět co je straně (míněna KSČ – tehdejší „majitel“ médií) ku prospěchu a co škodí jejím zájmům. A fungovalo to (oficiálně byla cenzura v CSSR zrušena už v roce 1968). Nejúčinnějším nástrojem je pak „mlčení“ – to, co by mohlo popudit čtenáře, inzerenty, vládní kruhy nebo majitele média, se nezveřejní buď vůbec, nebo jen jako krátká noticka až někde na poslední straně. Říkají-li majitelé médií, že redaktorům nenařizují, o čem mají psát, pak mluví pravdu – autocenzura to zvládne sama. Autoři referátu mají zkrátka za to, že finančnictví si stejně jako domény ekonomického života (jak jsme uvedli v kap. 6) podřídilo i svět mainstreamových médií.

Místo toho, aby usilovali o živou (byť i občas kontroverzní) demokratickou diskuzi, usilují dnes profesionální žurnalisté podle svých slov hlavně o pravdivost, objektivitu a nestrannost zveřejňovaných zpráv. Prakticky toho docilují hlavně tím, že doslovně citují oficiální (nebo neoficiální, ale vlivné) zdroje. I McChesney v ²²⁾ na straně 16 uvádí, že novináři tak připomínají spíš „písaře mocných“, protože těmito zdroji bývají nejčastěji mocní a vlivní na státní i regionální úrovni.

Autoři tohoto referátu považují zkrátka „tento způsob žurnalistiky jako celek“ za mediální manipulaci, která se neděje pomocí „lživých zpráv“, ale vhodným výběrem toho, co bude zveřejněno (a od koho) a co zveřejněno nebude. „Zdrojům“ (tj. autorům zpráv) se s trochou nadsázky doporučuje dodržovat pravidlo „mluv pravdu, pouze pravdu, nic než pravdu, ale nikdy ne celou pravdu“. Zákon č. 46/2000 Sb., tiskový zákon, umožňuje totiž v § 10 pouze vynutit si na vydavateli zveřejnění odpovědi na zprávu, která se dotýká cti nebo dobré pověsti fyzické či právnické osoby; vynutit si na autorovi

původní zprávy „odpověď na tuto odpověď“ už možné není. V takovém prostředí je jasné, že o nějaké demokratické diskuzi těžko může být řeč.

Pak se ovšem nemůžeme divit ani tomu, co občas v mainstreamových médiích čteme nebo slyšíme. Opět s trochou nadsázky hovoříme o „**zneužití slova**“ jako takového, k čemuž jen namátkou uvádíme:

Koupené slovo – kromě reklamy, která často bývá klamavá, zde hovoříme hlavně o tom, že požádá-li např. velký inzerent o zveřejnění nějaké, byť i kontroverzní zprávy, je mu zpravidla vyhověno. Rovněž není známo, že by média zveřejňovala zprávy, namířené proti firmám jejich majitelů. „Koupené slovo“ tudíž zaručuje, že zprávy, namířené proti „určitým vlivným kruhům“, prakticky nemají šanci vyjít.

Slovo jako nálepka – mnohokrát už jsme se ve zprávách setkali s pojmy „lůza“, „socka“, „komouš“, „levičák“, „utopista“, „demagog“, „Kremlofil“ apod., které většinou slouží k dehonestaci osob, o nichž se píše. Jakmile je „nálepka“ přilepena, je těžké, ne-li nemožné, se jí zbavit, protože „není kouře bez ohně“. Prezident Zeman by ostatně o svých zkušenostech s nálepkou „Kremlofila“ mohl vyprávět své. Přilepit „nálepku“ je totiž mnohem lehčí a efektivnější, než seriózními argumenty vyvracet názory protivníka.

„Nafukování“ a „bagatelizace“ – tak, jako je nafukována negativní role Ruska v případě Krymu a Ukrajiny (Rusko si rozhodně neidealizujeme – je to velmoc jako každá druhá), tak je na druhé straně bagatelizována role „Západu“ v irácké a vůbec středovýchodní a blízkovýchodní tragedii, v čemž se pravděpodobně projevuje vliv „důležitých inzerentů“, hlavně zbrojařských a ropných nadnárodních korporací, formami naznačenými výše.

Domníváme se, že pokračovat dále už není třeba. V takovém mediálním prostředí se ovšem demokratické diskuzi dařit nemůže, jak už jsme uvedli výše. Zbývá jen doufat, že současná generace už se nebude muset učit číst „mezi řádky“, jako jsme to my, dříve narození, museli dělat v období takzvané normalizace. Dnes už existuje řada nezávislých médií, kde lze získat i jiné informace, než ty, které zveřejňuje mainstream. Dá to sice dost práce – ne všechna nezávislá média jsou hodnověrná – ale v konečném důsledku se tato práce vyplatí.

Shrnutí: máme zkrátka za to, že mainstreamová média v řadě případů spíše dezinformují, než informují, a chtějí-li být i nadále považována za hlídacího psa demokracie, měla by uvažovat o generální opravě svého chrupu. Poctivější by ovšem ze strany těchto médií bylo „přiznat barvu“ a na tuto funkci raději rezignovat.

8. Občané, elity a oligarchové

Úroveň státu určují všichni občané, kteří v něm žijí, a to jak po stránce materiální, tak zejména po stránce morální a kulturní. I příslušníci elit a oligarchie jsou občany. Za příslušníky elit jsou obecně považovány osoby, které ve firmách, parlamentu, státní správě a justici zaujímají významné postavení díky svým profesionálním kvalitám nebo individuálním vlastnostem. Za příslušníky oligarchie jsou pak obecně považovány osoby, které vůči svému okolí uplatňují moc hlavně z titulu majetku, který vlastní.

Jsou-li elity na vysoké morální a kulturní úrovni, pak takzvané „táhnou národ kupředu“. Za všechny uveďme jen příklad T. G. Masaryka. Dnes jsme, bohužel, spíše svědky toho, že elity se dostaly do vleku oligarchů. Místo toho, aby táhly národ kupředu, přispívají spíše k zakonzervování současného nedobrého stavu, který je dlouhodobě neudržitelný. Důvody jsme uvedli v předchozích kapitolách. K tomu jen dodáváme, že ne každý, kdo dnes zaujímá vysoký, např. vládní nebo parlamentní post, může být ve výše uvedeném smyslu označen jako elita. V řadě případů se jedná jen

o někoho, kdo výrazné profesní ani jiné kvality nemá a post získal jako „odměnu“ za dříve prokázané služby nebo „zálohu na odměnu“ za služby, které v budoucnosti prokáže.

Jak tento nezdravý stav řešit? **My jsme přesvědčeni, že tento stav mohou vyřešit jen sami občané svým aktivním zájmem o dění ve společnosti a kritickým vyhodnocováním dostupných informací**, kterých je naštěstí už dnes v médiích a na internetu poměrně dost. Zatím se ještě většina lidí chová víceméně pasivně. Jak se ale v médiích objevují další a další zprávy o korupčních aférách, o „neschopnosti“ evropských elit vyřešit problém islámské imigrace, o „neschopnosti“ elit vytvořit sociální systém, který by všem lidem zajistil minimální, rozumné podmínky pro přežití, atd., atd., vnímáme výrazně rostoucí zájem lidí o dění ve společnosti, i když se tento zájem zatím projevuje jen tím pověstným „žbrbláním u piva“. Vnímáme rovněž to, že lidé přestávají tvrdit, že „politici jsou hloupí“ a vidí-li takzvaně „hloupé“ jednání některého politika, kladou si hned známou právní otázku „qui prodest“, tj. kdo z toho má zisk. A hned vidí, že politici vlastně vůbec nejsou hloupí.

To vše považujeme za dobré znamení – teprve lidé, kteří si uvědomí, že některé společenské jevy a procesy mohou ohrozit jejich vlastní existenci, jsou ochotni vynaložit námahu spojenou s hledáním řešení a spojenců, kteří by jim pomohli řešení najít a posléze je prosadit.

O tom, že to pro ně vůbec není a nebude lehké, se zmiňuje např. MUDr. Koukolík v článku Jak si zamilovat systém a být spokojený²³⁾, kde cituje starou zkušenost, že „krutovládu lidé snášejí lépe než anarchii“, neboť krutovláda dává alespoň pocit jakýchsi „pravidel“, která jsou dodržována. Mnohem poetičtěji to vyjádřil Thomas Jefferson v deklaraci nezávislosti USA „...veškerá zkušenost ukazuje, že lidstvo je mnohem náchylnější ke strádání, dokud je zlo snesitelné, než k narovnání sebe sama zavržením forem, kterým je přivyklé“. Příčinu tohoto jevu popisuje teorie kognitivní disonance, kterou rovněž zmiňuje MUDr. Koukolík v²³⁾.

Tato teorie, hodně zjednodušeně řečeno, říká, že „... máme-li v hlavě dvě protichůdné myšlenky, které se vzájemně vylučují, není nám dobře. A budeme se proto snažit, aby se nám udělalo lépe“. A to co nejdříve a s co nejmenší námahou. Takto jsme nakódováni geneticky. Lidé neradi mění systém, v němž už si našli své místo, a vinu za případné nespravedlnosti systému mají tendenci svalovat spíše na oběti než na samotný systém (pokud tou obětí nejsou oni sami). Kolikrát jsme jen v posledních letech slyšeli větu „mohou si za to sami“ (míněny tzv. „socky“). Má to ale své meze – a to do chvíle, kdy zlo přestane být pro obyčejné lidi (kteří vůbec nejsou hloupí) snesitelné a akceptovatelné a kdy počet obětí systému vzroste nad únosnou mez.

Zavrhnout formy, kterým je lidstvo přivyklé, bude nesporně těžké – není to ale nemožné a lidstvo to už několikrát v dějinách dokázalo. Jsme přesvědčeni, že zavržení značné části forem a stereotypů, na které jsme dnes zvyklí, bude při přechodu do postindustriální společnosti nutností. Čím dříve s promyšlením nutných změn začneme, tím je větší pravděpodobnost, že se provedení nutných změn obejde bez násilností a obětí na životech, které v minulosti, bohužel, dějinné zvraty provázely. V tomto procesu musí mít věda své nezastupitelné místo.

Shrnutí a závěr

O tom, že nás čekají systémové změny a s nimi související změny forem, jakými společnost funguje, jsme nezvratně přesvědčeni. Teď už jde jen o to, jak se s těmito změnami všichni vyrovnáme.

Naši vědě přejeme, aby se s nimi vyrovnala důstojně a na úrovni požadavků doby.

Občanům pak přejeme, aby si včas uvědomili, že zeměkouli jsme nezdědili od svých rodičů a nemůžeme si s ní tudíž dělat, co nás napadne. Půjčili jsme si ji od svých dětí a naše děti nám dříve

nebo později předloží účet (a naši vnukové zas našim dětem). K tomu dodáváme slovy Marka Řezanky:

*Mlčeti zlato přísloví nám praví
někdy však řeč je nad zlato
když se hlas zvedne - míří na bezpráví
odkryje pravdu
nahatou
Někdy je ticho zločincem, jenž škodí
to když se všude
říká lež
Pak je hlas nutný
jako tikot hodin
není čas měřit
tehdy
řež*

Ano, kdo mlčí, ten souhlasí s bezprávím a každého hlasu je potřeba. To, že jsme malý národ, neznamená, že jsme automaticky odsouzeni k mlčení. I hlas našeho národa bude slyšet, bude-li rozumný a bude-li ku prospěchu jiným národům. A jiné národy nás podle toho budou hodnotit.

Literatura:

- 1) Zákon č. 1/1993 Sb. – Ústava České republiky, v platném znění
- 2) Citáty o svědomí: <https://cs.wikiquote.org/wiki/Sv%C4%9Bdom%C3%AD>
- 3) Výroční zpráva BIS za rok 2014: <http://www.bis.cz/vyrocní-zprava6c8d.html?ArticleID=1096>
- 4) Výroční zpráva Finančního analytického útvaru Ministerstva financí za rok 2014: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/vysledky-cinnosti-financniho-analytickeh/2014/zprava-o-cinnosti-fau-2014-20591>
- 5) Milan Valach: Svět na předělu (2009, nakladatelství Grimmus, druhé vydání)
- 6) Nabídka na založení offshore firmy v daňovém ráji Belize: <http://www.zahranicni-spolecnost.cz/belize>
- 7) Jak moc Česku škodí daňové ráje: <http://www.penize.cz/dan-z-prijmu-pravnicky-osob/274656-ocima-expertu-jak-moc-cesku-skodi-danove-raje>
- 8) Jan Keller: Tři sociální světy (2012, nakladatelství SLON, druhé vydání)
- 9) Přednáška Jana Kellera - Arogance financí: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLA3A05669C49D88EE>

- 10) Henry Ford a pásová výroba: http://www.rozhlas.cz/sever/expres/_zprava/pasova-vyroba-a-henry-ford--1271088
- 11) Ilona Švihlíková: Globalizace & krize. Souvislosti a scénáře (2010, nakladatelství Grimmus)
- 12) Jaroslav Vanek: Sjednocená teorie společenských systémů (2013, vydalo KSLP - Česká společnost pro zaměstnaneckou participaci, o. s.)
- 13) Corey Rosen – The Impact of Employee Ownership and ESOPs on Layoffs and the Costs of Unemployment to the Federal Government: <http://community-wealth.org/sites/clone.community-wealth.org/files/downloads/paper-rosen-et-al.pdf>
- 14) Mondragon-corporation: <http://www.mondragon-corporation.com/>
- 15) Beáta Binková – Znáte plat svého šéfa? V Mondragonu vědí nejen to ...: <http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/Envigogika/article/view/464>
- 16) ICA (coop International Co-operative Alliance): <http://ica.coop/>
- 17) Vzkaz Vojtěcha Cepla: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10160488386-vzkaz/208452801410012-vzkaz-vojtecha-cepla>
- 18) Petr Piřha - Stav legislativy, justice a soudnictví v ČR (jak je vidí neoborník): <https://www.youtube.com/watch?v=pDIW97Mo3aw>
- 19) Jana Lorencová: Krvavé oleje – Můj přítel vrah (2006, nakladatelství Jan Krystek Brno)
- 20) Andreas Clauss – Fyzická ekonomika kontra globalizace a finance: <https://www.youtube.com/watch?v=gaWy0WJLGwg>
- 21) Celosvětový poměr dluhů a HDP (převzato od Michaela Snydera z www.prisonplanet.com): <http://www.nwoo.org/2015/05/19/pomer-dluhu-k-hdp-je-pro-cely-svet-286/>
- 22) Robert W. McChesney: Problém médií – jak uvažovat o dnešních médiích (2009, nakladatelství Grimmus)
- 23) František Koukolík – Jak si zamilovat systém a být spokojený: http://technet.idnes.cz/jak-si-zamilovat-system-0sw-/veda.aspx?c=A121204_153944_veda_mla